

MAGĪSKAIS DIVDESMITNIEKS

AUSTRA AVOTIŅA

un tā fascinējošais spēks

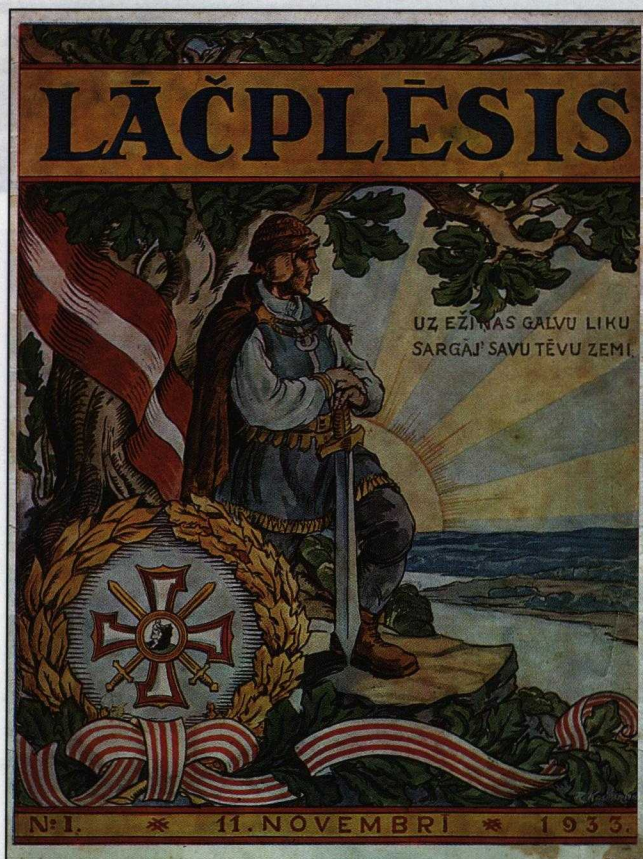
Šajā reizē piedāvājam interviju ar latviešu periodikas kolekcionāru Jāni Munduru, kā arī sniedzam nelielu ieskatu 20. un 30 gadu Latvijas preses vēsturē. Humoristiskie izdevumi ir svarīgākā Jāņa Mundura kolekcijas daļa, tāpēc tiem šajā materiālā pievērsta speciāla uzmanība.

Jāņa Mundura aktīvais kolekcionāra stāžs drīz būs divreiz divdesmit, vecākajam laikrakstam viņa latviešu periodikas kolekcijā ir deviņreiz divdesmit gadu, bet apmēram divdesmit izdevumu viņam ir tādi, kuru nav pat Misiņa bibliotēkā. Īpašu lappusi šajā kolekcijā veido humoristiski-satīriskie izdevumi un to ir četrreiz divdesmit... Divas trešdaļas no visiem, kas latviski iznākuši.

Kaut arī visi šie divdesmitnieki tāds nieks vien ir, salīdzinot ar to, par ko tie stāsta, tajos nenoliedzami ir apslēpts kāds vilinošas aizrautības bacilis. Tā brīnumaino iedarbību ir izjutis katrs, kurš kaut reizi vasaras lietaināko dienu ir pavadījis bēniņos, nejutot ne laiku, ne telpu, – vienkārši lasot senas avīzes vai žurnālus.

Arī latviešu periodikas vēsture ir skaitāma jau daudzās divdesmitgadēs, spožākais tās vēstures posms neapšaubāmi bija apmēram divdesmit gadi Latvijas pirmās brīvvalsts laikā. Jau 1932. gadā par Latvijas presi varēja rakstīt: – *Iknedēļas rotācijas mašīnas izmet ap 3 miljoni laikrakstu numuru tautā un ikmēnešus ap 300 000 žurnālu numuru, kas pie 1,9 miljoni iedzīvotāju skaita ir diezgan daudz. Latvija tagad jau pati ražo papīru, krāsas un lej burtus. Tāpēc arī izskaidrojama lētā avīžu maksa: 6 – 10 santimu par numuru, tātad lētāki par tramvaja biļeti.* (A. Bīlmanis, *Latviešu avižniecība, Latvieši II. R.: 1932., 345. – 374. lpp.*)

Neparasts ir Lāčplēša kara ordeņa kavalieru biedrības izdevums *Lāčplēsis*, kas iznāk Artura Krodera redakcijā. Tajā tiek publicēta Jāņa Akuratera un Viļa Plūdoņa dzeja, Ligoņu Jēkaba raksti. Vāku zīmētājs Reinholds Kasparsons (1889–1966), kurš ir arī ilggadīgs satīriskā izdevuma *Svari* ilustrators.

Ļoti plaša un nozīmīga lappuse šī laika periodikas vēsturē ir humoristiski-satīriskie izdevumi. Tie veido īpašu sadaļu arī Jāņa Mundura kolekcijā.

Austra Avotiņa: Jūs krājat Latvijas periodiku, kāpēc tieši humoristiski-satīriskos izdevumus?

Jānis Mundurs: Preses izdevumu Latvijā bija ļoti daudz, un, kaut arī viņu mūžs nebija ilgs, tas norāda uz reālu konkurenci. Mani interesē tieši humoristiskā, satīriskā prese. Šī interese man ir jau no skolas gadiem, kad starpbrīžos uzjautrinājāties, lasot *Dadzī*. Vēlāk augstu sāku vērtēt smalko humoru, īpaši pikanto. Man arī tagad patīk pikantas anekdotes. Dzīve taču ir tik drūma, bet šodien nav neviena humora preses izdevuma, *Dadzis* beidza iznākt 1995. gadā. Kaut gan, ja lasa lielāko laikrakstu *Diena*, tur ir tik daudz humora...

A.A.: Vai pikantās anekdotes arī šodien izmantojat ikdienā?

J.M.: Jā, es pastāstu gan kaut ko, ja ir īstā situācija, tad arvien kaut kas trāpīgs ienāk prātā. Arī tas ir ieguvums.

A.A.: Kurš no karikatūristiem jums patīk vislabāk?

J.M.: Uzreiz nāk prātā vairāki – Jānis Dreslers, Erasts Šveics, Ernests Rirdancis (Rirdāns), Aleksandrs Apsītis, Indriķis Zeberīņš, Kārlis Padeģis... Grūti ir izvēlēties kādu par pirmo. Tie visi varētu būt pirmajā rindā. Es nevaru nevienu kaut kā īpaši izcelt, man viņi visi ir ļoti mīļi. Varbūt tomēr tieši Rirdānu, bet tūlīt atkal ienāk prātā Sigismunds Vidbergs, Rihards Zariņš. Kad es skatos viņu darbos, man viņi visi ļoti patīk.

A.A.: Interesanti, ka humoristiskās preses ilustrāciju autori ir gandrīz visi labākie mākslinieki, kādi bijuši attiecīgajā periodā. Jādomā, ka vajag būt ļoti labam zīmētājam, tādas karikatūras nevar kurš katrs radīt vai ar datoru kaut ko standartizētu uzzīmēt un cerēt, ka tas ilgstoši būs kādam interesanti. Roka jau jātrenē visu laiku, un kas var būt labāks par regulāru darbu pie kāda preses izdevuma rotāšanas... Katram no viņiem ir ļoti specifisks mākslinieciskais rokraksts, katru no tiem var uzreiz pazīt.

Un kas no šodienas karikatūristiem jums ir īpašā statusā?

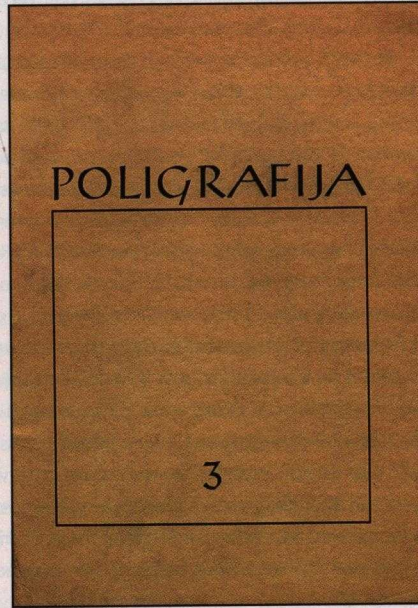
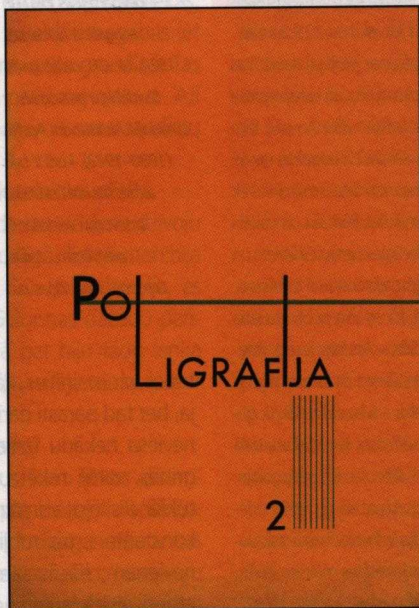
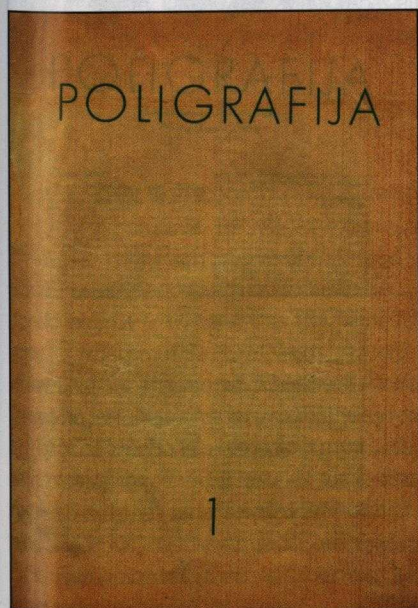
J.M.: Noteikti pirmajā vietā Jānis Liepiņš. Protams, arī, diemžēl jau netaisnīgi, Gunārs Bērziņš.

A.A.: Kāds tad ir kolekcionāra mūžs? Grūts un rūpju pilns droši vien, vai ir kādi kuriozi atgadījušies?

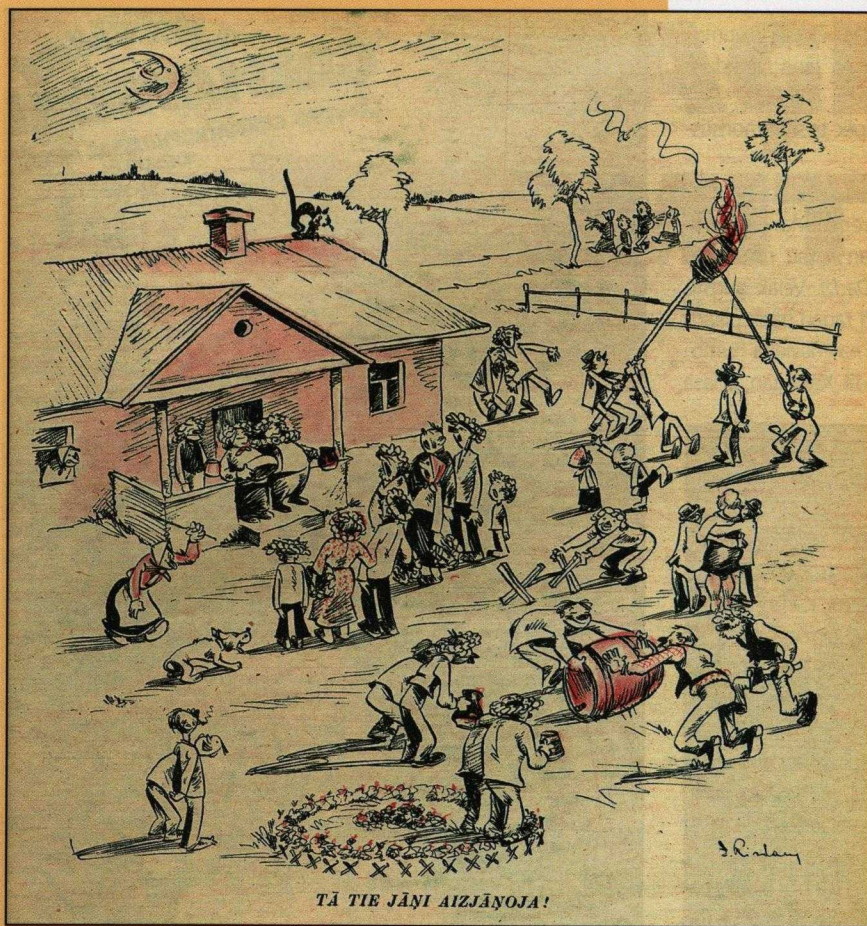
J.M.: Protams, gājis ir visādi. Ne jau visi kuriozi ir jautri. Es atceros vēl padomju laikā, kad tirgū varēja visu ko nopirkt jeb, kā toreiz teicām, – atrast... Tas bija vairāk tāds maiņas punkts, naudas nav nevienam,

Laikraksta *Latvijas Grāmatrūpnieks* dažādu gadu galviņas. Teksti šajos Rīgas Grāmatrūpniecības aroda savienības izdevumos liecina par izdevniecību darbinieku ikdienas rūpēm un sāpēm. Tie stāsta par kvalifikācijas celšanas iespējām un nozīmi, aicina aktīvi piedalīties sporta svētkos, iesaistīties futbola komandā, sniedz finansu pārskatus un informē par labdarības loterijām. Interesanti, ka savienībai ir arī Grafiskā komisija, kas organizē dažādus konkursus un pieaicina arī mākslas lietpratējus. Teksti informē arī par notikumiem ārzemēs, piemēram, no Austrijas ziņo, ka tur izcēlies ģenerālstreiks un biedrus lūdz darba piedāvājumus no turienes nepieņemt.

Izdevums "Poligrafija". 1940. 1. – 3. Vāka noformējums demonstrē dažādas kompozīcijas risinājuma iespējas un lieliski demonstrē sasniedzamo efektu.

TĀ TIE JĀNI AIZJĀNOJA!

Līdz 1924. gadam Latvijā darbojās cariskās Krievijas 1889. gada preses un cenzūras likums, kurā nopietni papildinājumi bija izdarīti 1912. un 1917. gadā. Jaunais likums bija ļoti demokrātisks, tas noteica, ka izdevējs var būt jebkurš Latvijas pilsonis, kas sasniedzis 25 gadu vecumu (piemēram, Helmars Rudzītis izdevēja atļauju sagādāja uz mātes vārda, jo pats, pēc likuma domām, vēl bija pārāk jauns tik atbildīgam pasākumam). Likumā bija paredzēti arī dažādi sodi par tā neievērošanu – piemēram, numura apkāļošana, konfiscēšana un pat slēgšana. Šis likums darbojās desmit gadus arī Latvijas brīvvalsts parlamentārajā periodā, kad izdeva daudz dažādiem lasītājiem domātu laikrakstu un žurnālu. Tie bija ļoti atšķirīgi izdevumi, kurus varētu diferencēt, piemēram, pēc reģionālā tipa vai pēc profesionālā un konfesionālā rakstura. Tomēr visi tie rūpējās par plašu lasītāju loku. Visaugstākais izdevumu skaits bija 1931. gadā, kad iznāca 168 laikraksti (126 – latviski) un 125 žurnāli.

Kad 1922. gadā tika svinēta Latvijas preses simts gadu pastāvēšanas jubileja, daudz kas bija atjaunots un uzsākts. Jebkurā vēsturē arvien nozīmīga vieta ir pirmajiem, arī Latvijas prese ir pirmā, kas iezīmēja jaunā laika sākumu 1919. gadā. Tas bija *Latvijas Rīts*, ko pēc tam pārdēvēja par *Vainagu*. Tas bija tikai sākums, 1920. gadā jau bija vēl citi 22 laikraksti un 45 žurnāli. Kopējā žurnālu izdevēju aktivitāte divdesmitajos gados bija ļoti liela, iznāca vairāk nekā 30 reliģiskiem jautājumiem veltītu regulāru izdevumu, 11 mākslas žurnālu un vairāki literārie žurnāli – Kārļa Skalbes rediģētā *Piesauļe*, redaktora Rūdolfa Egles *Latvju Grāmata* un Pāvila Roziša *Ritums*. Jāņa Grīna vadītā *Daugava* bija ļoti nozīmīgs dailliteratūras izdevums, tajā darbojās daudzi jau ļoti pazīstami un arī pavisam jauni autori, kā arī tika publicēta laba literatūras kritika. Plašs bija jaunatnei veltīto regulāro izdevumu klāsts – Andrejs Jesens izdeva *Jaunības Tekas* jaunatnei un *Mazās Jaunības Tekas* mazajiem lasītājiem, pazīstams bija arī žurnāls *Latvijas Jaunatne*, *Cirulītis*, skautu žurnāls *Ugunskurs* un vēlāk – *Mazpulks*. 1920. gadā Teodora Zeiferta redakcijā sāka iznākt *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, kur apskatu daļā plašu kultūrvēsturisku informāciju sniedza raksti par Latvijas vēsturi, filozofiju un pedagogiju. Par Latvijas tiesību kultūru rūpējās *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, kas, tāpat kā citi līdzīgi izdevumi, iznāca reizi mēnesī. Vērtīgs ieguvums ļoti plašai sabiedrībai bija izdevniecības *Leta* izdots mēnešraksts *Ilustrēts žurnāls*, kurš atzinību ieguva ar teicamas kvalitātes mākslas darbu reprodukcijām.

Trešais

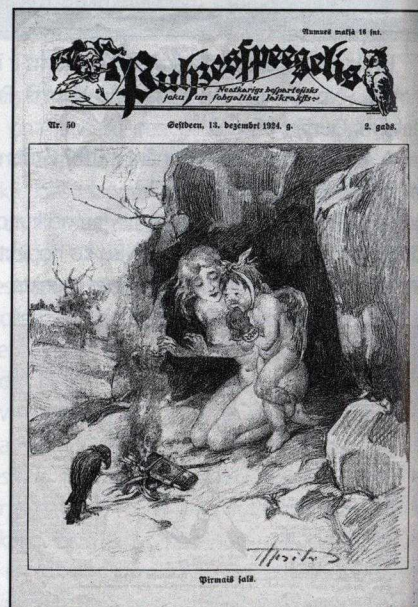
Ilustrēts satirisku rakstu krājums
:: dīķīvei un maģīslai ::

Jul. Peterfona redakcijā
„Laboremus” apgādā
:: Rīgā, 1912. ::

Dadzis, 1912, Nr. 3. Satirisko izdevumu izlaišana neapšaubāmi bija visai riskants pasākums, jo dažādi preses sodi, žurnālu un laikrakstu aizliegumi un atsevišķu numuru konfiscācijas tolaik kļuva par parastu parādību. 1912. gadā apcietināja *Dadzis* redaktoru J. Pētersonu. (R. Zalcmanis. *Latviešu satīrs smejas. R.: Avots, 1994, 7. lpp.*) Salīdzinot šo izdevumu ar vēlākajiem, var izsekot tam, kā atbilstoši laikmetam tiek veidots izdevuma stils, kā mainās laikmeta problēmas, bet risinājuma varianti ir tie paši – ar jokiem par nopietnām lietām.

Rirdāns. Humorists,
1944. g. jūnijs. Līdzīgi kā
šodien, arī 1944. gadā
jautrība un alus dzeršana
bija Jāņu nakts pazīme.

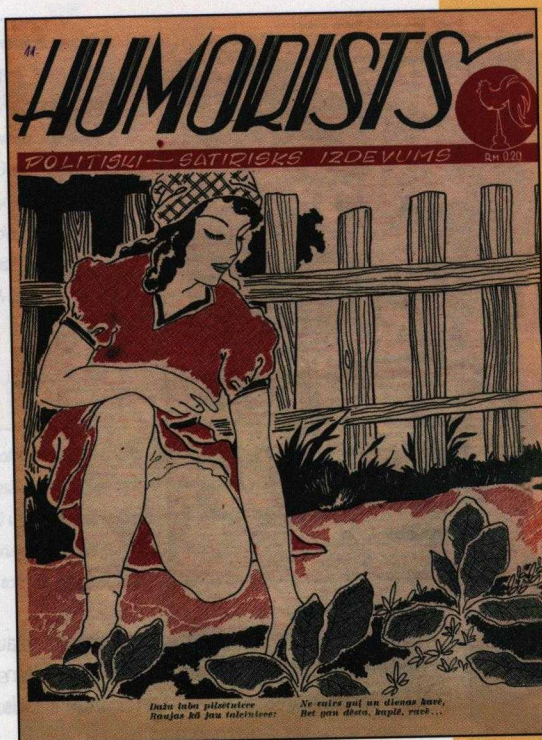
Pirmais sals.
Pūcēspieģelis, neatkarīgs,
bezparteijs joku un
zobgaibu laikraksts,
1924, Nr. 50, otrais gads.
Savdabīgu personāžu ir
izveidojis Aleksandrs Apsītis
(1880–1943), kurš ir bijis
aktīvs daudzu satirisku
izdevumu veidošanā,
piemēram, *Satīrs*,
Lapsene, *Joku Ziņas* u.c.

toties var mainīties, kā pasakā – kas neriskē, tas nevinē. Arī pirkt varēja, bet tad parasti darīšanas bija ar tādiem *īpašiem* vīriem. Tie, protams, neviesa nekādu uzticību, bet ko tu nabaga kolekcionārs lai dari, ja gribēji, varēji riskēt un varbūt kaut ko dabūt, ja nē, varēji iet mājās tukšā. Riskējot vismaz bija kāda cerība. Labi, ka toreiz cena bija diezgan konstanta – trīs rubļi. Tas, ko man parasti vajadzēja, jau nebija līdzī nevienam, nācās samaksāt uz priekšu un cerēt, ka norunātajā laikā atnesīs. Bieži jau arī neko neatnesa... Toreiz es vēl mēģināju dabūt visas

Daža laba pilsētniece
Raujas kā jau talciniece:
Ne vairs guļ un dienas kavē,
Bet gan dēsta, kaplē ravē...

Sigismunda Vidberga
(1890–1970) zīmējums
žurnālā *Humorists*,
1944. jūnijs. Tas bija
politiski – satirisks izdevums,
kas piedzīvoja 13 numurus.
Tajā karikatūras publicēja
arī Rirdāns (1901–1954)
u.c.

Atpūtas, lai būtu pilns komplekts. Tagad ar to tiešām lepojos – man ir visi 869 numuri.

Reizēm ir tā, ka tiek piestāstītas pilnas ausis, saceros ļoti un liekas, aiziešu, un tad nu gan būs, bet – nekā. Citreiz atkal ļoti negribas iet nekur, liekas, nebūs jau nekā, un tad ir īstais loms, zelta graudiņš. Tas ir tāds darbs, kurā neko īsti nevar prognozēt. Kā pārļu zvejniekam. Arī ejot uz antikvariātu, notiek tāpat, tikko es nepaņemu savu sarakstu līdz, tā kaut kas ir...

A.A.: Vai ir tāda speciāla kolekcionāra un veiksmnieka oža?

J.M.: Jā, protams. Bet vēl tas ir arī milzīgs darbs. Kādreiz dzīvoju Salaspilī un braukāju ik dienas ar vilcienu uz darbu Rīgā. Toreiz man bija tāds klasisks padomju laika portfeliņš pa 7 rbl. 50. Ļoti labs bija, es izrēķināju, ka ar to portfeli es biju pārmēšājis 15 tonnas dažādu periodisko izdevumu! Tas bija piecos gados. Es tajā pat biju tādu leņķa dzelzi iestrādājis, lai stiprāks. Toreiz tiešām kolekciju varēja veidot intensīvi, visu laiku radās kādas iespējas.

A.A.: Tagad laikam situācija ir stipri izmainījusies?

J.M.: Jā. Toreiz es biju sakrājis tādus izdevumus, kuru liekos eksemplārus varēju arī samērā izdevīgi pārdot, tā es pat dzīvokli nopelnīju. Tagad faktiski viss ir kļuvis daudz bezcerīgāk. Man ir diezgan daudz kas lieks, vairākos eksemplāros. Bet ar tiem es neko nevaru iesākt: ne es varu samainīt, ne pārdot un nevaru arī nopirkt tos, kuru man vēl trūkst.

Neatkarības laiku prese neuzskatīja par savu galveno uzdevumu vienīgi aktuālas informācijas sagādāšanu saviem lasītājiem, bet arī tautas audzināšanu. Šī tautas audzināšana izpaudās kā kultūras izplatīšanā, tā valsts dzīves jautājumu un demokrātisko principu apspriešanā. Arī daļēlītūra bija cieņā. Ikviens dienas laikraksts centās arvien turpinājumus iespiest kādu romānu, un kā latviešu preses īpatnība atzīmējama kāda dzejoļa ievietošana jebkurā numurā. (Ā. Šilde, *Latvijas vēsture 1914–1940*: Daugava, 1976., 515. lpp.)

Pārī partiju interesēm stāvošu demokrātisku nostāju konsekventi deklarēja lielākais dienas laikraksts *Jaunākās Ziņas*. Tas pauda pilsonības intereses, kas šim izdevumam nodrošināja milzīgu popularitāti. *Jaunākās Ziņas* jau 1911. gadā bija dibinājis Antons Benjamiņš (1860–1939). Viņš tiešām kļuva par šī laika Latvijas preses karali un uzaicināja daudzus liiskus profesionāļus redaktoru amatam – Jāni Kārklīnu, Ādolfu Ģersonu, Jāni Porieti un Nikolaju Siliņu. Divdesmit gadu laikā laikraksta metiens pieauga desmitkārtīgi – no 20 000 1920. gadā līdz gandrīz 200 000 lielam metienam 1938. gadā (pašreiz lielākajam dienas laikrakstam *Diena* ir aptuveni 90 000 liels metiens). Šajā laikrakstā tika publicēta plaša, bagāta un operatīva informācija. *Jaunākās Ziņas* bija pirmais laikraksts ar speciālkorespondentiem ārzemēs, kas piegādāja pašas jaunākās ziņas no visām pasaules malām. *Jaunākajām Ziņām* bija vairāki regulāri pielikumi. Šis laikraksts bija arī ļoti lēts – tikai 6 santīmi, bet sestdienās un svētkos, kad tā apjoms bija pat 46 lappuses, tas maksāja 10 santīmus.

Otrs A. Benjamiņa izdevums ar ļoti lielu popularitāti bija nedēļas žurnāls *Atpūta*. Tajā jebkurš lasītājs varēja atrast iemīļoto, tieši sev domāto lappusi. Tas bija bagātīgi ilustrēts izdevums ar lielskiem materiāliem, bija aptvertas visas dzīves jomas – izglītība, jaunākie sasniegumi rūpniecībā un zinātnē, māksla, mode un māj-saimniecība. Arī bērniem vienmēr bija kāds speciāli sagatavots materiāls. Tātad tas bija žurnāls visai ģimenei, kas acimredzot bija galvenais kritērijs tā popularitātei.

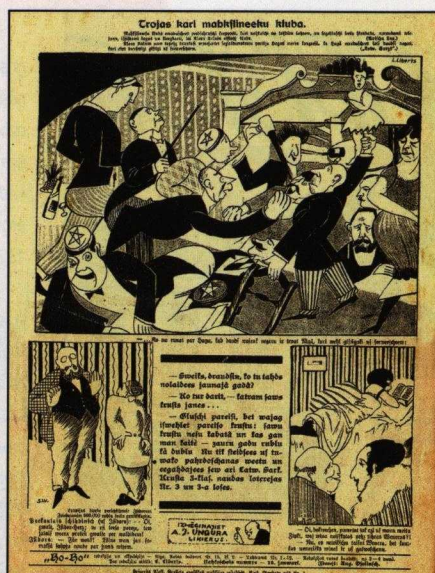
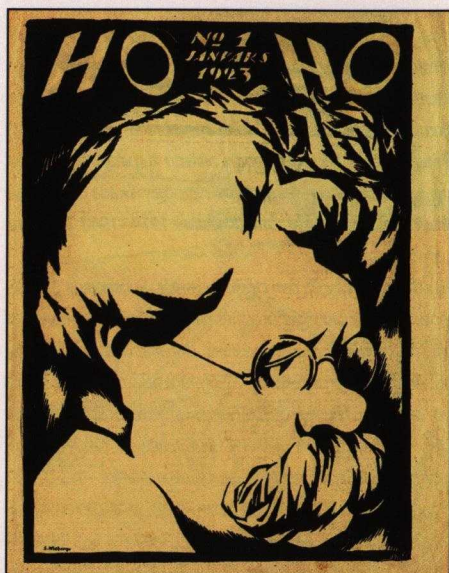
Paruna saka: tautas balss – Dieva balss. Avīzes vadītāja un publicista uzdevums – sadzirdēt šo tautas balsi, likt tai atskanēt avīzes slejās, lai varētu teikt: tautas balss – preses balss. Antons Benjamiņš prata saklausīt tautas balsi, pat tautas sirdspukstus. Viņš gāja pie ļaudīm, aprunājās ar katru, kam vien bija kas sakams, viņš kalusījās tautas bēdas un priekus, lai ļautu tiem izpausties savas avīzes slejās. Savās pastaigās viņš arvien apciemoja avīžu pārdevējus ielu stūros, aprunājās ar tiem, lai dzirdētu, ko lasītāji saka par avīzi. (Jūlijs Lācis. *Antona Benjamiņa piemiņai*. *Atpūta*. Nr. 764. 12. lpp.)

Vairāki lieli laikraksti piederēja politiskām partijām, piemēram, *Sociāldemokrāts*, un *Strādnieku Avīze* bija sociāldemokrātu avīze, demokrātu partijai *Jaunā Latvija* un *Jaunais Vārds*, darba savienībai *Darbs* u.c. Bezpartejiskā nacionālā centra orgāns bija laikraksts *Latvis*, kas bija ļoti nozīmīgs inteliģencei domāts preses izdevums. Kultūras daļā šeit aktīvi darbojās gan Aleksandrs Dauge, gan Aleksandrs Grīns. *Brīvā Zeme* bija Zemnieku savienības laikraksts. *Tā kā Zemnieku savienība deva vairāk kā jebkura partija valdības galvu, un tai visā parlamentārā laikā bija liela nozīme politikas galveno stīgu nosprašanā, tad Brīvā Zeme ieguva lielu politisku svaru un izvērtās par valdības galveno domu paudēju*. (Ā. Šilde, *Latvijas vēsture 1914–1940*. Daugava, 1976., 513. lpp.) *Brīvā Zeme* regulāri izdeva arī speciālu lauksaimniecībai veltītu pielikumu *Zemes Spēks*, ko rediģēja Kārlis Ulmanis.

No jauna dibināto un izdoto laikrakstu kopējais skaits sasniedz rekordu (jāņem tomēr vērā tas, ka lielākā daļa no tiem pastāvēja īsu brīdi) 1927. gadā.

Trīsdesmitajos gados laikrakstu skaits strauji samazinājās, piemēram Rīgā beidz iznākt 31 laikraksts. Izmaiņu iemesli bija dažādi – gan ekonomiskie gan politiskie. Politiskas izmaiņas notiek pēc valsts apvērsuma 1934. gadā, kad tika aizliegta vairāku politisko partiju periodikas izdošana. Kopumā laikrakstu skaits samazinājās līdz 47, no kuriem tikai 10 bija dienas laikraksti (6 latviešu, 2 vācu un pa vienam krievu un ebreju). Tika pieņemts jauns preses likums, kurš valsts līmenī formulēja preses uzdevumus un nedaudz vēlāk noteica Sabiedrisko lietu ministrijas kontroli pār visiem (ne tikai periodiskajiem) izdevumiem.

1936. gadā savas gaitas sāk arī jauni izdevumi, piemēram, unikālais Pieminekļu valdes izdevums *Senatne un Māksla*, ko rediģēja Francis Balodis un Ludovfs Liberts un *Sējējs* – mēnešraksts jaunas latviskas dzīves veidošanai, kurā darbojās aktīvi kultūras dzīves vadītāji un arī valsts vadītājs Kārlis Ulmanis.

Satīriskais izdevums *Ho-Ho*, 1923, Nr. 1. No 1922.–1923. gadam par tā redakciju atbild Ludolfs Liberts (1895–1959). Pirmā vāka autors S. Vidbergs, ceturtais vāks L. Liberts (augšā) un S. Vidbergs (apakšējā joslā). Šo izdevumu veido mākslinieku domubiedru pulciņš (J. Liepiņš, J. Cielava, E. Šveics, L. Svemps, O. Skulme, K. Baltgailis, F. Varslavāns, E. Brenčēns), kurim rūp dzīvs humors un bohēmiska jautrība.

... „Mīlo meistār, asprotiet taču, — uz rītdienas rautu man visādā ziņā kurpes vajadzīgas! Jums visa nakts un rītdiena priekšā. Es dubultīgi samaksāšu.” — „Mamzē! Jūs varat man naktsstundas samaksāt, varat svētdienas stundas samaksāt, bet 18. novembra dienu jūs man samaksāt nevarat!”

18. novembris. ...— Mīlo meistār, saprotiet taču, — uz rītdienas rautu man visādā ziņā kurpes vajadzīgas! Jums visa nakts un rītdiena priekšā. Es dubultīgi samaksāšu. — Mamzē! Jūs varat man naktsstundas samaksāt, varat svētdienas stundas samaksāt, bet 18. novembra dienu jūs man samaksāt nevarat! *Svari*, satīriskais mākslas žurnāls, 1920, Nr. 1. Šis ir visstabilākais satīriskais izdevums, jo iznāk no 1920. — 1932. gadam. Pirmā vāka zīmējums, Indriķis Zeberīns (1882–1969) ilustrējis arī citus satīras izdevumus — *Sīkspāmis*, *Pūcesspiegēlis*, *Spriģulis*, *Joku Ziņas*, *Vecais Sīkspāmis*. Interesanti, ka arī šādā tik atbildīgā izdevumā, kāds ir pirmais numurs, ieviesusies kļūda, jo zem nosaukuma skaidri rakstīts — otrs gads. Šajā numūrā ir publicēti arī Riharda Zariņa, Jāņa Roberta Tilberga un Riharda Kasparsona zīmējumi.

Protams, es tagad esmu diezgan izvēlīgs, man jau tie pamati ir — kopumā 1450 nosaukumu, kas izdoti līdz 1945. gadam un līdz ar to vajadzības kļuvušas diezgan specifiskas. Tomēr man ir tāds saraksts ar to, kas man vēl vajadzīgs, tas ir diezgan garš.

A.A.: Es saskaitīju — tur ir 60 dažādu nosaukumu un visi galvenokārt divdesmito un trīsdesmito gadu preses izdevumi.

J.M.: Jā, ļoti garš. Galvenokārt tie ir humoristiskie preses izdevumi. Piemēram, *Madonas Svari* (1930. gads), *Madonas Raibā Dzīve* (1931. gads) un *Madona un Aprīņķis Greizā Spoguļi* (1929. gads). Es cenšos krāt arī visdažādākās skolu un pagastu avīzes, bet tās nekur nevar dabūt, arī *Atmodas* laika prese ir kļuvusi par manu interešu objektu, trimdas izdevumi. Vienu brīdi tie sāka ienākt ļoti daudz, bet tagad vairs nevar dabūt. Arī kalendāri, īpaši humoristiskie kalendāri, mani interesē, tos tagad arī vairs nevar dabūt. Cilvēkiem laikam liekas, ka tiem nav nekādas vērtības, toties *Dadža kalendārs* gan man ir pilns komplekts.

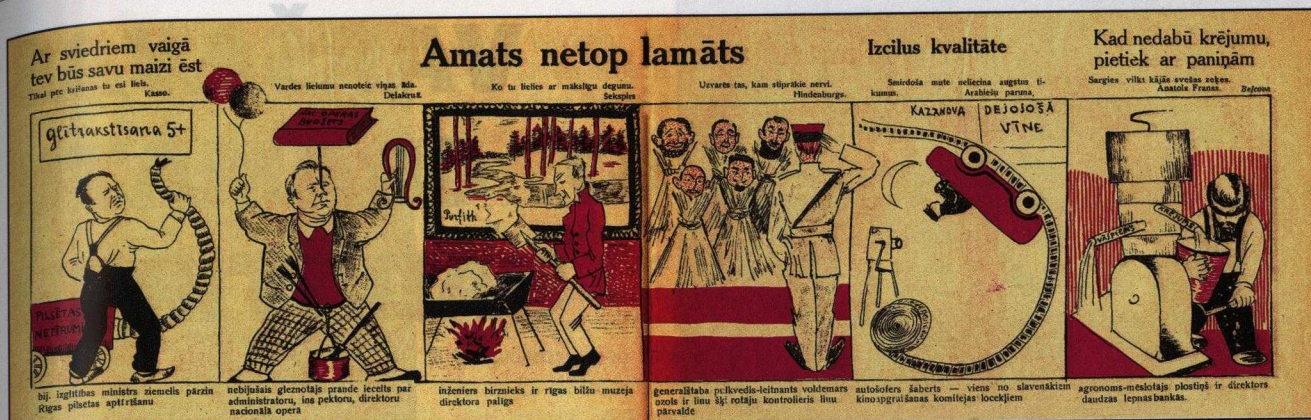
A.A.: Varbūt jūs varētu komentēt savus unikālos izdevumus. Tos, kuru nav pat Misiņa bibliotēkā?

J.M.: Viss jau mainās, bet pirms kāda laika nebija gan. Tie galvenokārt ir tādi specifiski izdevumi, reizēm pat ar roku rakstīti, reizēm rotoprintēti, piemēram, 100 eksemplāros un bijuši tikai četri vai pieci numuri.

A.A.: Jā, ar roku rakstīta periodika tiešām ir retums. Ar tādiem izdevumiem kolekcionārs var tikai lepoties, jo tiem jau nav oficiālu obligāto eksemplāru, kas nonāk bibliotēkās. Tur tie ienāk reti, tikai ar kādām kolekcijām. Tā ir sava veida nelegālā periodika, jo nekur jau nav fiksēta, par to nav atrodamā dati nekādos bibliogrāfiskos rādītājos.

J.M.: Jā, bet tā ir prese, tai ir periodisks raksturs un vairāki eksemplāri, piemēram, ir tāds — *Galvaspilsētas Rīgas Atgāzenes* 45. pamatskolas skolēnu kolektīva daudzkrāsaini ilustrētais mēneša izdevums — 100 eksemplāri, 1939. gads; *Cesvaines Valsts vidusskolas* skolnieku žurnāls *Gaismas Lokā* — arī ar roku rakstīts un pavairots; vai tāds humoristisks izdevums *Dūmkoks*, iznāk reizi nedēļā pēc pērķona lietus, 1937. gadā, tādi bija pieci numuriņi. Ar roku rakstīti un pavairoti izdevumi tapa arī gūstekņu nometnēs. Ārzmēs tos vērtē ļoti augstu, viss iespējama ir apkopots un izdots īpašā faksimilā.

A.A.: Manu uzmanību piesaista arī neparastie nosaukumi, piemēram, *Dūmkoks* — plinte vai? Arī satīras izdevumiem ir interesanti nosaukumi?

Attēlā pa labi: Hallo!, 1927, 27. oktobris. Pirmās vāks – Romans Sūta (Džim-Ra, 1896–1944). Šis izdevums turpināja Ho-Ho! iesāktās tradīcijas. Izdevuma veidošanā piedalījās arī Aleksandra Beļcova (1892–1981) un vairāki citi ievērojami latviešu mākslinieki. Izdevums izceļas ar asu politisko procesu analīzi. Diemžēl jāsecina, ka ir pagājuši tikai 55 gadi, bet tas skan tik aktuāli, it kā A. Beļcova to būtu zīmējis šodienas Latvijai (augšējā attēlā).

J.M.: Jā, nosaukumu izgudrošanā tas laiks arī ir nepārspēts. Var jau uzskatīt kādu daļu – tie ir ne tikai Dadži, bet arī Dunduri, Lapsenes, Odi, Nātres, Mušas, Kovārņi, Rungas, Rikstes, Sikspārņi un pat Veci Sikspārņi.

A.A.: Tā kā mūsu žurnāla specifika ir tieši poligrāfijas nozare, tad ļautāšu, kas mūs var interesēt?

J.M.: Pirmkārt, varu lepoties ar to, ka manā kolekcijā ir trīs numuri no žurnāla Poligrāfija, kurš pavisam piedzīvoja tikai četrus. Tas ir 1940. gads un jau trešajā numurā viss izdevuma gars ir mainījies. Tas papildināts ar zīmīgiem citātiem, piemēram: Tehniskās zināšanas ir svarīgs ierocis sociālisma celšanai. Interesanti arī, katram numuram ir citādāka galviņa. Vēl man ir diezgan daudz Rīgas Grāmatrūpniecības arodu savienības periodisko izdevumu – Latvijas Grāmatrūpnieks.

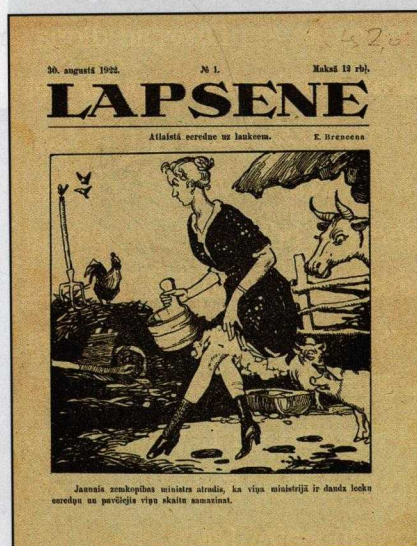
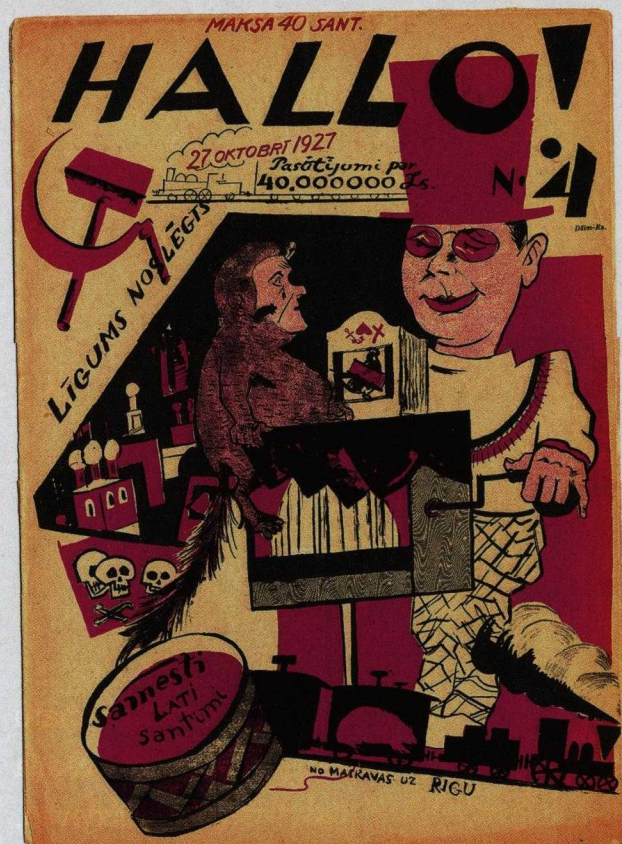
A.A.: Jā, tajos var smelties bagātu informāciju par to, kā klājās izdevējdarbībā iesaistītajiem cilvēkiem. Tur ir visplašākā informācija par arodu savienības darbību – par konfliktiem, strīdiem, aroda streikiem pasaulē, kā arī par to, kā darbojusies kultūrizglītības komisija. Ko darījis arodapvienības koris, orķestris, kādas ekskursijas bijušas organizētas un ko no tā visa ieguvuši dalībnieki. Vēl jūs interesējat arī par unikālajiem eksemplāriem, piemēram, kļūdām salikumā?

J.M.: Jā, piemēram, 1928. gada iknedēļas laikraksta Preciniecs desmitajā numurā ir kļūda galviņā. Un tur katrā eksemplārā ir ar roku uzlīmēta maza lapiņa ar pareizu burtu nepareizā vietā. No kolekcijas viedokļa tiem ir īpaša nozīme. Tie ir unikāli.

A.A.: Unikāli ir arī senākie kolekcijas izdevumi – 1822. gada Latviešu Avīzes. Vai tie ir vecākie izdevumi Jūsu kolekcijā?

J.M.: Jā, man ir daži numuri. Ievadkrakstā 1822. gada 5. janvārī ir teikts, ka laikraksta veidotāji: gribb Latweeschu sinnaschanas wairot... un arāju tautas prāta cilāšanai strādāt. Tas ir laikraksts, kurš iznāca līdz pat Pirmajam pasaules karam. Zīmīgi, ka ap 1860. gadu šī laikraksta tirāža bija jau 4000 eksemplāru, bet laikā no 1913. – 1915. gadam tas iznāca katru dienu, gluži kā dienas laikraksts.

A.A.: Man atliek vien piebilst, ka plašā kolekcija ir perfekti sakārtota. Daži eksemplāri pat ir restaurēti, visas mapes ir numurētas un katalogizētas pēc vienotiem principiem, tomēr pats brīnumainās kolekcijas autors savā milzu bagātībā orientējas perfekti – kā smiedamies sakot, ka ja kādā bibliotēkā kaut ko nevar atrast trīs minūšu laikā, tad tā bibliotēka ir pārāk liela. Un demonstrē to – tiešām – jebkuru izdevumu, ko es vien iedomājos pajautāt, Jānis Mundurs man nolika priekšā vienas minūtes laikā.

Atlaistā ierēdne uz laukiem. Jaunais zemkopības ministrs atradis, ka viņa ministrijā ir daudz lieku ierēdņu un pavēlētis viņu skaitu samazināt. Lapsene, 1922, Nr.1. Eduards Brencēns (1885–1929) veidojis ilustrācijas arī izdevumiem Svāri, Ho-Ho!, Rūgtās Drapes.